

Filosofie a náboženství přežitkem

Mýty opředený kult víry formující světová náboženství je, jak se v dějinách již mnohokrát zřetelně prokázalo, nebezpečným fenoménem, který si za rukojmí své ideologie bral nedozírné počty obyvatel naší planety, z nichž se někteří stali i jejími oběťmi. Je tedy relevantní náboženství demytologizovat a racionalizovat? Na podobné otázky, kterých je vskutku mnoho a které zasahují každého z nás, můžeme jako průvodce následovat českého filosofa Otakara A. Fundu, jenž se z kněze stal postupem času ateistou apelujícím na základy tolerance k lidské odlišnosti a na nutnost její obrany.

I jako konvertovaný ateista Funda vysvětluje principy, na kterých jsou

postavena světová náboženství. Náboženství je totiž neoddiskutovatelně zásadní fenomén v dějinách lidstva, a proto bychom měli být seznámeni s fakty i mýty, z nichž nespoutaná víra vznikla, a s pravidly, podle kterých rafinovaně hraje, jelikož nějakou víru má v sobě každý z nás, ať už ortodoxní věřící, nebo zarytý ateista. Může nám tedy filosofie pomoci pochopit zákonitosti, jež fungují ve skrytu komplexnosti náboženských věroučných struktur? Je možné, aby náboženství doznalo ve smýšlení 21. století v západoevropském okruhu řádných reforem? A pokud ano, čeho konkrétně by se daná transformace měla týkat? Dle mého názoru podhaluje Funda ve skrytu nejednoznačnosti obecných „pravd“ temná zákoutí víry a pootevírá náboženský svět z mnoha perspektiv.

Na minami posetém poli evropských i našich vlastních národních dějin nalezneme řadu zásadních momentů, které

optikou dnešní doby nehodnotíme zcela vydařeně a ve kterých hlavní roli hrají náboženská témata. Mohly by dějiny nabrat jiný spád, pokud by bylo na náboženskou problematiku nahlíženo s filosofickým nadhledem? A není samotná náboženská víra a filosofická věda ve 21. století, kdy světu vládou dosud nevídané technologické vynálezy, spíše již překonaným přežitkem? Při hledání možných odpovědí na tyto a jiné komplexní otázky, jež zásadně zasahují do soudobého mezinárodního dění, nám mohou být nápomocny glosy českého filosofa Otakara Fundy, který se náboženskou tematikou po filosofické stránce zaobírá. Jeho vehementní snahou o demytologizaci a racionalizaci víry se otevírá série dalších otázek, na které se pokoušíme nalézt uspokojivou odpověď.

Na samotném začátku si musíme uvědomit a akceptovat jeden fakt, bez

kterého bychom se ve snaze o racionální výklad náboženství ani o píď neposunuli. Náboženství je antropogenního původu, tedy náboženství muselo nutně vzniknout tvůrčí bezmeznou myslí lidského pokolení.⁵³ A právě tímto stěžejním faktem začíná koloběh strastiplných otazníků, které se na sebe nabalují jako horským údolím se valící ničivá lavina. Přestože všichni z nás příslušíme k jedné jediné taxonomické druhové kategorii *Homo sapiens sapiens*, tudíž jsme všichni tvůrci náboženství, jsme si navzájem velmi odlišní. V prefrontální kůře mozku čelního laloku se každému jedinci odehrávají rozdílné vyšší duševní procesy, k nimž musíme připočítat nezanedbatelný podíl vlivu okolního společenského prostředí, který je do jisté míry taktéž formuje. I ku příkladu Krebsův cyklus

⁵³ Funda: *Glosy – Fragmenty*, s. 156.

probíhá ve všech lidských tělech identicky, a tudíž ho řadíme do širokosáhlého portfolia náplně exaktních věd. Náboženství však na exaktnosti pozbývá. Náboženství zůstává ukotveno v ideovém prostoru. Zde je nutno silně zdůraznit adjektivum „ideový“, jenž nesmí být zaměňováno za „ideologický“.⁵⁴ Pokud ve spojitosti s vírou použijeme přídavné jméno ideologický, nabývá náboženství principiálních kontur exaktnosti a urputně jde za cílem najít jediné právoplatné výkladové stanovisko. Tím bychom posunuli náboženství do totalitního dogmatu, do kterého se v dějinách již mnohokrát dostalo a nikdy to neskončilo happyendem. Důrazné vymezení Fundy k otázce vzniku, smyslu a zacházení s náboženstvím shledávám jako podnětné a hodné zevrubné analýzy z bližší perspektivy

⁵⁴ Funda: *Glosy – Fragmenty*, s. 153.

v souvztažnosti k aktuálnímu světovému nastavení.

Člověk je však tvorem přemýšlivým. Nezodpovězené otázky lidské plemeno iritují a vyvíjejí tlak na jejich konečné rozřešení. Máme vůbec šanci někdy dešifrovat Boha? Dost možná nikdy nedospějeme k dokonalému rozuzlení božské šifry, což pro orientované na exaktnost ve vědě není vůbec potěšující odpověď. Bůh není skládkou čísel a písmen v harmonicky pravidelném algoritmu. Je spíše směsicí rozličných symbolů, jejichž tvar, funkci a jiné vlastnosti neznáme a ani nejsme intelektuálně vybaveni je poznat. Boha si každý jednotlivec modeluje svého ve své vlastní hlavě, což vede k závěru, že takto zformovaného Boha nebude schopen pochopit nikdo jiný. Bůh je výrobkem naprosté individualizace, produktem komplexnosti našich emocí. I v případě sounáležitosti k jednomu konkrétnímu

náboženství není pochyb o tom, že každý věřící bude mít v hlavě svého individuálního Boha, nesrovnatelně odlišného a vzdáleného k Bohu spolusedícího při nedělní bohoslužbě. (Existuje tedy koneckonců monoteismus?)

Náš svět však obývají i jedinci, kteří za žádných okolností (tzv. „ani za boha“) nepřistoupí na tento klíčový fakt individuality. Tací ve svých ideových postojích směřují spíše k Orwellovu či Bradburyho scénáři totalitní jednoty, kdy pozici a úlohu Boha zaujímá všemi opěvovaný a milovaný vůdce, který se v mnohém Bohu podobá. Protože podobných příkladů ve vztahu Boha a totalitárního vůdce či diktátora nalezneme nespočet a jejich přehlížení nás může velice rychle katapultovat do víru katastrofálních problémů, měli bychom víru začít chápat jako individuální jev, který nemusí být svírán do uzavřených církví. Víru by si měl každý formovat

v sobě bez ultimativních manuálů „posvátných“ písem, protkaných částečně smyšlenými legendami a pověrami, zaštiťujícími hlásané ideály.

I přes nesčetné roky, jež filosofie zažila, nabízí stále oporu našemu uvažování. Je jakýmsi styčným bodem, o který se může člověk během náročných myšlenkových poutí opřít, vydechnout a získat nový impuls k pokračování v cestě s dalšími nástrahami. Jednou z překážek, kterou si do cesty staví člověk sám, je náboženství. Na první pohled zcela nevinná záležitost životní vzpruhy a vytyčení finálního cíle, za kterým se celý pozemský život ubíráme. Při podkrývání svrchního pláště víry se dostáváme k funkčním mechanismům, které již tak zcela nevinnými nejsou. S trochou filosofického nadhledu a dávky hlubší analýzy rozmanitého spektra příčinností a složek, ze kterých je náboženská víra sestavena, se dají

zlověstně poskládaná ozubená kolečka náboženského kolosu přestavět a po implementaci pole individuality i zcela přeprogramovat.

Jako podobný metaforický reinstalační software by mohly posloužit Fundovy *Glosy*, které přinášejí prvotní nástřel varovných signálů společně s nabídkou variant řešení, jež by vedly ke změně nahlížení na náboženství a možná i způsobu jeho praxe. Spíše není možné úplně změnit náboženskou strukturu, avšak filosofickou edukací by bylo eventuálně proveditelné přenastavit pohled na fungování a smysl víry v rámci nejen praktikujících věřících, ba dokonce i mezi nevěřícími ateisty, kterých se víra na každodenní bázi také osobně dotýká.

Transformace víry pomocí striktní racionalizace by nevedla k tíženému cíli. Částečná demytologizace by však souhrnnému pohledu na víru pomohla

separovat nepotřebné báje od prvotního smyslu náboženství, kvůli němuž ve fascinující lidské mysli kdysi dávno vzniklo. Funda ve svých *Glosách* dává všanc jeden z mnohaset možných obecných náhledů na víru, kterou si lidé vytvářejí jako produkty nejabsolutnější individualizace, a akcentuje právě bezpodmínečnou nutnost akceptace originalnosti víry každého jednotlivce, bez čehož by se náboženství společně s filosofií stalo přežitkem naší doby.

Filip Zajíc